Antonín Sova

Antonín Sova

Essay

1

Nejranější počátky své poesie, psané v létech 1883 — 1888 a knižně tehdy nevydané, položil dnes autor před Realistické sloky do třetího svazku svých Sebraných spisů a nazval je První verše meditační. Básník výslovně v úvodě pokládá meditativní nebo reflektivní poesii za svou počáteční notu. Přesto není třeba zdržovati se jimi; jsou to verše napodobující zřejmě Vrchlického, které nemají ani výrazem ani námětem nic sovovského a dokazují jen starou pravdu, že i duchové veliké původnosti tvořivé začínají jako napodobitelé. A tak zůstávají pro mne i nadále východiskem básnického vývoje i umělecké tvorby Sovovy Realistické sloky. Bylo o nich řečeno již několikráte, že zde Sova podléhá žánrovým kresbám Coppéovým a jen nepatrně se liší od svých vrstevníků téže observance básnické; bylo řečeno i, že název knihy zpřízvučňující realism není případný. A přece! Název ten není zcela pochybený; stačí nahraditi jej příbuzným termínem, tehdy ovšem českým literátům úplně neznámým, stačí říci *Impresionistické* sloky, a styl i vnitřní struktura těchto veršů Sovových a mnohých jiných, pozdějších, jest vystižena zcela určitě a správně.

Není náhodné, že ve své básnické prvotině — alespoň tam, kde pod nánosem výrazových formulek Coppéových problyskuje po prvé na vteřiny jeho vlastní tvář — se projevuje Sova jako básník nesmírně citlivých nervů, jako básník přejemných, místy až předrážděných smyslů, především ovšem zraku, který vidí nejen věci, jichž jiní nevidí, ale na těchto věcech vnímá zvláštní bleskový záchvěv a záblesk života, prchavý a mučivý chvěj,

který dovedou postihnouti jen smysly velmi kultivované a vychované. Básník, procházející se v létě po Karlově náměstí, rozteskní se náhle v této velkoměstské kleci po rodném domově. A jak *konkrétně*, v jaké syté určitosti, v jaké řadě zážitků a zkušeností vytane mu v mysli tento venkov! „Však mně tu teskno tak a smutno zdá se přece — | po lesích venkovských, kde bych se zatoulal, | po známém přívoze a po zapadlé řece, | kde, rybář vášnivý, bych celý večer stál | u korku rudého a pozoroval zticha | *šum růsti rákosím, kde vlna lká a vzdychá!*" Nebo vezmi jinou báseň téže knihy, „Touha po domovu". Básník touží v ní: „Po sestře vzdálené, po otci a tom kraji, | po vsi, kde *cestáři v svou tlukou opuku*, | po žlutých housátkách vždy steskne se mi v taji, | *po varhan pisklavém a hlučném souzvuku*, || kde všecky bolesti a rány svého mládí | bych tajně pochoval v střed zlatých duší svých | *jak děcko svéhlavé, jež vyděšeno pádí* | *v náručí vzlažené a usne v polibcích!*" Jaké bohatství detailů zcela srostitých, představ vypozorovaných, a vypozorovaných smysly velmi odstíněnými! Člověk, který napsal tyto verše o melodii tak zjitřeně a živé, při vší cudnosti a šedi vnějškové, byl coppéovec jen povrchem. V nitru byl již básník svého života vnitřního, třebas život ten nebyl ještě nejintensivnější.

Jak je karakteristické pro Sovu, že se ve svých opravdových začátcích básnických nebouří, neprotestuje, neřeční, nedeklamuje, nýbrž vidí, pozoruje, vzpomíná a touží! Že není básníkem řečníkem ani básníkem filosofujícím a rozumařícím, nýbrž básníkem čistých, vychovaných, kultivovaných *smyslů*! Zůstává jím i v třetí své knize, v rozkošném skicáku Z mého kraje, kde vnitřní svoboda jest větší než v Realistických slokách a kde nalezneš již čísla viděná s velikým smyslem pro typičnost rodného jihočeského domova básníkova. Nejsou to obrázky pro obrázky, není to malba slovem, jak bylo kdysi tvrzeno. Je to naopak cosi niterně zřeného, je to doklad Amielovy definice krajiny jako stavu duše. Jak je možno necítiti plachou duši samotáře a snivce, naplňující a prostupující jako elektrické napětí hmotné médium takových jihočeských „Rybníků".

„Vzduch mírně chlazen vlnami se houpá, | *a něco jako věčný stesk v tom vzdychá.*"

Sova prchá do svého rodného kraje ne jako diletant nebo amatér, ne jako lovec dojmů nebo malíř slovem, který hledá náměty a chce kopírovati určité nové modely; ani ne jako unavený velkoměšťák, toužící po osvěžujícím a ozdravujícím vzduchu nebo slunci... Má ke svému kraji poměr jinak zjitřený: poměr opravdu dramatický, který zůstane již slavnou výsadou jeho tvořivosti i pro budoucnost. Co jej pudí k němu, je hluboká kritická nespokojenost s tzv. kulturním životem v národním centru. Touha po rodném kraji zažehá se v něm, „klub když tě omrzel a přátel schůzky klidné | a srdce před vším už se zvolna zamyká, | *naděj, že padne v prach, co směšné je a bídné*, | *násilím, směšností když novou zaniká*, || *když státníkova řeč, když píseň básníkova*, | *když politická stať tě vzruší zřídka jen*, | když slabost, couvání a resignace nová | *a bombast bláznivý* nám všechněm plní den". Již tedy hned v první knize Sovově, v těch Realistických slokách zdánlivě tak šedých, klidných a krotkých, rozezvučuje se tato kovová struna, jíž bylo souzeno zníti v poesii Sovově mohutněji a mohutněji a jež se postupem tvorby jeho různým způsobem citově zabarvuje: jako soud, kára, výtka, hana, posměch, stud, sarkasm, rozhořčení, opovržení národem i sebou, bičování národa i sebebičování... Sova prožívá již v Realistických slokách kvas hluboké nespokojenosti s tehdejší politikou, s tehdejší literaturou, s tehdejší frázovitou povrchností celého českého života veřejného. Nejsou to ozdobné řečnické invektivy; cítíš, jak je zasaženo samo srdce básníkovo, jak hluboce sedí v něm nevíra, rozčarování, zklamání.

A měl-li bys pochyby, vyvrátí ti je druhá jeho kniha, Květy intimních nálad. Ačkoliv je laděna místy pod vlivem Vrchlického, místy pod vlivem Sládkovým vcelku do jasu, záře, smíru, harmonie, přece vyvře, kdy se toho nejméně naděješ, tento hořký otrávený pramen. „Nač vzteky kousat se do rtů dnes | nad neúspěchy rodné své země | a marně o srdcí zpuchřelý rez | svou sloku nechat bušiti temně?" Meditace opravdu velce

pojatá a myšlená před Myslbekovou sochou Oddaností je přísné zpytování svědomí doby i národa a vyznívá bolestným pošklebkem naší slabosti: „my marně bráníme se, jak opuštěné děti — | titěrně chvíli vzdorujem a pak — věsíme skráně.“ V „Melancholických slokách“ zarývá se již Sova hluboko svým pohledem do podvodného skladu moderní společnosti, založené na líbivých klamech a příjemných podvodech, a účtuje s ní již s trpkou ironií: „Zde hejsek hýří a tam hřeší žena | a poslední květ mládí utracen. | A pod tou vrstvou, jež nic neznamená, | ty teprv jdeš, tvá práce a tvůj sen. || Ty teprv jdeš, ó dělníku, v své práci, | ty, mysliteli, v boji o svůj chléb, | osudu vydán, umřít resignací | a sám si rozbít o mříž Bídy leb.“ Jak málo věří ve svém nitru básník časovému heslu pokroku, ukazuje jedno z nejhlubších čísel knihy, „Budoucnost“. Pesimisticky je přesvědčen, že se lidská bída povleče dále, že štěstí a klidu nedá člověku ani život erotický, ani náboženský, že marna je naděje, že vyhyne někdy moc a donucení a nadejde říše svobody... Tato meditace ukazuje Sovu básníka na úctyhodné výši. Stručná, jadrná, sevřená nerozbíhá se v řečnění, prosta vší rozmáchlé pózy. Ukazuje Sovu básníkem nitra a jeho tichého, diskrétního utrpení.

Totéž utrpení prožírá se hlouběji ještě do nitra básníkova v následující knize, v Soucitu i vzdoru, která vystihuje svým názvem neobyčejně šťastně své základní ladění — a nejen své, nýbrž i řady jiných básnických cyklů Sovových; a vybuchuje odtamtud častěji a častěji bolestným, někde až křečovitým odbojem proti společnosti i ustrojení světa a života. Sarkasmus básníkův nalézá si nyní zvláštní zhuštěný výraz, úsečná a přitom hlubokozorná epiteta, která pronikají jako žahadlo hluboko pod pleť věcí a připomínají místy Lermontova nebo Puškina. Podivně hluboko zabírá báseň „Klam“, píseň rozčarování životního i společenského. Jinde vysmívá se Sova ilusím citlivých vrstevníků o zvláštní nějaké lidskosti devatenáctého věku. „Za bratrem Janem“ rozrůstá se v hořkou rekriminaci slabošských, zotročilých duší moderních. „My nepoznali cíl, | a v hnusné bolesti a v pochybnostech zlých | my klidně prodali stárnoucí hlavu svou | hrobařům lidských práv s šaškovou rolničkou...“ Je zde řada básní, v nichž bolest ze znehodnoceného života jest násilím tlumena, aby nevybuchla, a rozkládá svým spodním rozryvným proudem báseň. Tyto bolesti léta násilím potlačované proderou si takřka násilím cestu a vyvrou ve Vybouřených smutcích a v cyklech, které tvoří jejich parerga a paralipomena: v „Mladých bolestech“, v „Smutku z domova“ a „Soumračnem věku“ (v druhém svazku Díla Antonína Sovy); a předtím v epické improvisaci Zlomená duše.

Tato hluboká strázeň jest žhavé jádro, z něhož se formuje všecko příští dílo Sovovo. Jest to utrpení duše, nad něž těžko se dá mysliti ukrutnější: duše, které se překáží v jejím díle, jímž jest milovati, družiti se, tvořiti; která jest hnána na dráhy odboje a nenávisti, poněvadž ostatní cesty jsou znehodnoceny podvodníky, lháři, kejklíři, poněvadž se vrodila v dobu od kořenů churavou, v níž se rozpadly ve svár síla a dobro, pravda a krása, myšlenka a dílo. Utrpení, jímž zde trpí Sova, jest konec konců romantické utrpení mravního osamocení: vědomí, že duše lidská nemůže splynouti s druhou duší v lásce a tvorbě, protože tato druhá duše jest neproniknutelná. Není to ovšem romantická hypochondrie, romantické hračkářství, romantické snílkování, co zde mučí mladého Sovu; je to cosi opravdového: trpký cit zraněné a uražené mužnosti, okleštěného lidství, který z něho proniká sporým, sevřeným, často kovově tvrdým slovem; cit obdobný citu Alfreda de Vigny nebo Maupassanta nebo Jacobsena. „Dvě duše jsou si vždy tak vzdáleny jako dvě hvězdy v nekonečnu“, to není konfese nějakého sentimentálního lyrika, to je přiznání realisty Maupassanta. A obdobně Sova v prvním čísle „Lyrických vteřin duše“: „Cítím se opuštěným,... trpím, počínám lidi ve svém okruhu nenávidět a horečka mne tráví.... Hledat lidi, jež byste milovali!... Toť tajemství a úspěch celého života.“

Básník trpí svou dobou a zvláště národní malostí, zvrhlostí, zpotvořeností. Ale nemazlí se se svým utrpením; nechce po-

mlouvat jiné, ví, že je to vymlouvat se na jiné; tuší, že jen v díle, které se dovede vzepřít této bídě a přerůsti ji v tvorbě nejen knižní, nýbrž i životní, jest spása. Vyslovil to několikrát mužně v Soucitu i vzdoru. „Dřív než cos perného a směle říci chceš, | kdy konvence tě kolem dusí, | kdy řádů zpuchřelých je tmelem pouze lež | a v bahně tom se žít ti hnusí, || *nevzdychej, nezaplač a ukryj babský klep*, | *nemužné všecky potlač vzdechy*,... | dřív muže v sobě stvoř a ženu připravuj | pro sklizně příštích věků." A jinde určitým, tvrdým posunem odvrhuje od sebe básník sentimentalism mládí, neplodné snění, malicherné trpné náladkaření; cosi nadosobního, nová doba volá jej do svých služeb. „Něco teď většího ve vzduchu spí, | krví a puchem a vzdorem to čpí." Všude ta touha opravdovosti, ta vůle k pravdě, ta žízeň celého lidství, ten mužný odpor k frivolnosti, malichernosti, k živoření a mělkosti... „Ve vážné hudbě mohutných vzletů | víc myslit, cítit, člověkem být, | ne básnílkovat v nízkém letu | a filigránsky žít a mřít," po tom dychtí nyní básník a záhy obrací svou tužbu ve skutečnost.

Soucit i vzdor jsou v nejednom smyslu mezníkem v díle Sovově: končí se jimi předsíň poesie Sovovy a ocitáme se na prahu svatyně jeho vnitřního života. Básník se tu více než jinde hledá a také do jisté míry nalézá; odklon od forem a šablon Vrchlického jest všude již patrný. Forma vnějšková se uvolňuje na prospěch formy vnitřní; povoluje všude fluktuaci nitra. Básník nalézá nové příměry, obrazy, figury a formuje je již často po svém. Ne plasticky razí, nýbrž spíše hudebně, sugestivně, napovídavě, zešeřele ladí. Nemají nyní ilustrovati dějů duševních: nikoli, chtějí je přímo vystihovati a uchvacovati v jejich prchavosti a vírné proměnlivosti. Připravuje se zřejmě volný verš, kterým by se vylila žhavá láva „nahé duše", jak se tehdy říkalo terminologií Przybyszewského; připravuje se horečná veršová rapsódie Zlomené duše.

Zlomená duše z roku 1896 jest řada lyrických monologů a zjitřených invektiv jak tak sepjatých v dějový rámec pozvolného fysického rozkladu znechuceného individua z konce století. „Kapitola z mládí", „První láska", „Pražský román" a jak již se jmenují všechna ostatní zastavení na bolestné životní cestě „přítele" básníkova, jsou jen příležitostí a záminkou k malbě úpadkové, rozvrácené doby, pokleslého národa a dekadentního typu lidského, trpícího i jimi i vlastní bezmocností a bezradností. Zásluhou Sovovou jest tu vášnivá nesmluvná vůle k pravdě, snaha rozložiti a pitvati mravní i rozumový úpadek toho, čemu se říkalo tehdy moderní člověk; analytická neúprosnost nejen Garborgova, nýbrž ještě více ruských realistických autorů, jichž byl Sova tehdy vášnivým čtenářem, jako by stála kmotrou tomuto dílu. Básník jde místy až k mezi čirého nihilismu; život sám stává se mu místy hloupým a nudným žertem. „Co na tom záleží! Co žena, žena! | Co hloupá láska a co přátelství? | Snad cit a myšlénky? Co svazky pokrevné? | Co drobné radosti a boje svízelné? | ... Malým vše, | soukromým obchůdkem..." Básník nenalézá místy smyslu všemu tomu ruchu a pohybu, vší té střídě a změně, jež je život. „...hrůza velká | v tvém zamyšlení, jímž si představuješ | i nekonečnost věčna, ono míjení, | těl střídání, jak všecko kamsi mizí, | i výkřiky, otázky, folianty, | jež věkem hýbaly!" Evropská civilisace nebo kultura? „Evropa! Civí ve strnulém tichu, | národy stůňou, vroubky přibývají... | Vavříny seschlé dávných bitev hnijí, | a bude brzy třeba v týl si vpadnout!" Národ? V smetanovské episodě „Z mého života" vyslovil jasně svůj soud o jeho bídě mravní, o jeho kramářství. „Ó mistře, mistře, báseň tvoje velká, | s níž kupčit chodíme po velkých trzích, | jíž kulturu svou vystrkujem na krám, | bohužel, celá, celá není ještě"...; schází tam martyrium, jež Smetanovi připravil jeho národ...

Verš Zlomené duše je vržen na papír uspěchanou rukou, která jako by se bála, že přijde pozdě, jež nemůže postačiti vnitřnímu vlnobití; je místy poborcený a roztříštěný, často nerýmovaný nebo rýmovaný nedbale; básníku jde jen o jedno: vyraziti ten výkřik dříve, než se ztroskotá loď jeho života. Takové knihy neměly by se vážiti na vahách estetiky, nýbrž na vahách lidství; a zde klesá s nimi miska hluboko. Neboť

postrádá Zlomená duše úplně toho, co znešvařuje jinak velmi snadno knihy takovéhoto soudu nad dobou a národem: afektace a pózy. Zde úpí a sténá poctivé utrpení a básník přeje si jen jednoho: aby co nejdříve zaniklo i ono i příčiny jeho. V hluboké závěrečné meditaci nad kolébkou dítěte jako by se omlouval za svůj hněv, vyvolaný přece velikou láskou a vytrysklý z ní; přeje si, aby byl viděl černě a aby dědicové dneška jednou v budoucnosti vážili jeho knihu „jako výkřik v mlhách dožité, nezdravé minulosti".

Básnická invektiva Theodoru Mommsenovi z roku 1897 jako by byla reversem téže duchovní medaile: ve jméno nejlepších živlů svého národa, sebe i svých přátel imunních proti nacionalistickému šovinismu, ve jméno laskavého čistého lidství, jehož je český národ v minulosti nositelem, odmítá zde Sova šovinistického imperialistu německého s celým jeho sveřepým násilnickým dobyvatelstvím. Sovovi nerozpadlo se nikdy ve svár lidství s národstvím, internacionalism s nacionalismem; byl český internacionalista nebo internacionalistický Čech: obojí se mu doplňovalo, a víc: harmonisovalo v cosi životně organického a poučeného, co se nemohlo nikdy roztříštiti na úskalích dogmatismu nebo scholastiky politické.

Vybouřenými smutky z roku 1897 vylilo se žhavým výstřikem všecko černé bolestné utrpení Sovovo, léta a léta v něm střádané, ale — a to je podivuhodně krásné — nevytrysklo jako beztvará improvisace, nýbrž jako forma umělecká často křišťálově tvrdá a určitá. Jak vysvětliti tento významný a krásný paradox? Jen tím, že Sova pracoval zde, mluveno obdobou z fysiky, jaksi s vysokým tlakem. Tím, že zamlčoval svou bolest, nutil ji k sestupu do hlubších a hlubších vrstev své duše; tam zbavila se všeho malicherného a povrchního, všeho příliš každodenního a všedního a zesílila v tom, co měla podstatného a zásadního. Básník pracoval pak již s látkou jaksi protříbenou a pročištěnou, která volala sama po umělecké monumentalitě, po symbolu. A Sova opravdu ve Vybouřených smutcích nalézá nový svůj styl: symbolism. Převažoval-li posud impresionism, odtud již vítězí symbolism. Jím umocňuje básník svůj zrak posud empirický v zor visionáře, který zachází s pomysly a ideami jako s věcmi jevovými. Sovovi byl tento stylový přerod umožněn ovšem tím, že měl v sobě nastřádané veliké množství pozorování, postřehů, zážitků, zkušeností, složených z konkrétních jednotlivin, které přímo nutkaly básníka, aby je zhustil a stylisoval linií skladnou a obzíravou. Zřídka propadá Sova alegorisaci, zřídka rozpadá se mu představa a idea. V nejšťastnějších číslech Vybouřených smutků i knih pozdějších kryjí se nejednou kupodivu šťastně. Zdaž nemůže být co do symbolické hutnosti srovnán Sovův symbol řeky s domem pastýřovým Alfreda de Vigny? Nebo jeho kondor s vlkem francouzského pesimistického stoika? Jeho samohybná loď řízená pouze kapitánem z „Bizarního snu" s Vignyho lahví v moři? — Vybouřené smutky jsou tím právě vlastní umělecký čin Sovův: nalezl nástroj svých velikých visí společenských, básnický nástroj společenských dějů a procesů, které tím zlidštil, zantropomorfisoval, včlenil v naši životnou empirii smyslů, srdce, nervů, obrazivosti.

Ideově nalezneme ovšem rozpory v této knize Sovově; zejména dva rozpory prostupují ji bolestně: rozpor mezi krajním individualismem básně „Duše a luza", v níž nevěří, že lze „rozsvítit světel | v ubohých lebkách davu, | kde je tma chladná jak v studnách | s mrtvolou na dně", a „Moderním Betlémem", v němž jsou to právě zástupy ubohých a zavržených, které jediné pochopí nového Krista a vyjdou za ním na „planiny nových snů"; a rozpor mezi věrou v ženu vysněnou a láskou k ní v „Bizarním snu" a zásadním strindbergovským misogynstvím „Smutku Satanova". Ale překlenouti a vyrovnati tyto rozpory, rozvésti je ve vyšší harmonii bylo souzeno budoucímu vývoji básníkovu. Jako myslitel není ovšem Sova ve Vybouřených smutcích ještě uzrálý a nemůže býti po této stránce srovnáván s Alfredem de Vigny, který domyslil své pojetí všech otázek životních do krajní důslednosti. Vybouřené smutky jsou kniha v celkovém svém ladění individualistická a anarchistická v aristokratickém smyslu slova. Básník, zhnusený životem všed-

ním, odchází „smrtelně zraněn... v makrokosmické hory! Tam věků kde řevy hučí, | rytmické, solné jež bičují vlny zádumčivé, | v bezvládí lidských mocí, řídkým, šlehavým vzduchem | kde může do hloubky vzkřiknout vězněným Já!“ Tedy kniha odlučující se od života jevového a vylučující jej, kniha někoho, kdo se uzavírá ve své sny velikosti a čistoty... Toto puristické stanovisko k životu bylo by se mohlo státi Sovovi osudným, kdyby na něm byl ustrnul; ale bylo jen přechodným, poněvadž poslední žár, z něhož tryskala tato nenávist a tato zhrda, byla láska, a ta nedala se uvězniti v nijakých stínech a dýmech pýchy. Propálila si již — sobě a svému velikému poselství — cestu, ne ovšem snadno, nýbrž za cenu velikého utrpení. Ale ne první, nýbrž vyzkoušená, protrpěná a protříbená láska má cenu stálosti a záruku věrnosti, a jen ona dovede býti tvorbou ve vlastním smyslu slova...

Jak hluboké, zásadní a zoufalé přímo bylo utrpení, k němuž odsuzoval Sovu v této době jeho individualism nebo lépe solipsism, toho doklady máme v celé řadě básní, které nyní ve svém Díle položil autor před Vybouřené smutky. Jsou to tři cykly básní z let 1892 — 1898; jedna z nich — „Soumračnem věku“ — má přímo podtitul „Náčrty k Vybouřeným smutkům“. Tato čísla jsou méně stylisována než Vybouřené smutky; bývají leckdy přímo zlomkovitá a torsovitá, tak vymykal se plamen bolesti ruce tvůrcově; jinde zlovolně a zrůdně amorfní, parodujíce úmyslně zdobný ciselérský útvar sonetový verši nerýmovanými. Jsou mezi nimi básně, v nichž Sova pronikl opravdu až na práh šílenství nebo sebevraždy, kde hořká mstná nenávist obracela osten naposledy proti sobě a plenila nitro básníkovo v hotové pandémonium.

Pochybuji, že kdy v české poesii byla vržena hlouběji analytická sonda v moře vlastní osoby a doby, lidí, společnosti jako v některých básních Sovových z těchto cyklů. V jistém smyslu je to opravdu Ultima Thule; nebylo možno jíti dále k severnímu pólu a nezahynouti jako básník i člověk; nebylo možno sestoupiti hlouběji v sebemučení, někde v sebeničení. Sova propadá

tu místy za oběť fantómům zloby, sarkasmu, mstného posměchu. „V prsou ji nosím, zapřisáhlou zlobu | z otravy dnů, jež jsme si ztížili. | Snů hudbou počínaly, ale k hrobu | se krokem skutečnosti plížily“. „Noc... Ticho je, že ani červotoči | se nehnou v rakvích lidských idejí. | A teskno mi, jak pohřbů o výročí | když do lamp olej přilejí. || Jak dravec já visel přibitý | v nesmírné výši | a dole jsem stopoval s úsměvem | epopej myší. | A z rodu dravců si vzpomínám | rozletů po horách. | Já dívám se na myší nárůdek | v národních spižírnách. || Na generaci, jež maličká, | bez křídel, bez drápů | tancuje lidem k radosti | před hejnem otrapů.“ Básník píše posměšnou parodii na známý radostný motiv všech básníků: jsem zase doma! Ano, míní Sova: jsi ovšem doma. Domov je ovšem krásný, zvláště svými bory. Ale za nimi? „Za nimi sní kdos, jak tě zabije | a jak by ti kol krku kličku stáh.“ „Zhnusení“, „Když všecko odkvetlo“, „S koncem XIX. věku“ jsou básně opravdu upíří, v jiném ovšem smyslu, než jak mu rozuměli romantikové: vysávají z tebe všecku víru v člověka i radost z něho. A takových básní jsou zde opravdu tucty. Jinde — a ty jsou básnicky nejkrásnější, sama něha a sám pláč houslový — noří se básník do jakéhosi ledně průhledného žaláře chladné mstné odloučenosti od života a světa, zazdívá se do sebe, propadá se do svých fantómů.

Znám jednoho básníka, Sovovi vnitřně příbuzného, který prošel podobně strašným mučednictvím: Verhaerena. Není náhoda, že Sova, jemuž bylo souzeno dáti nám obdobu tohoto velkého básnického ducha a vykonati pro nás dílo obdobné dílu jeho, musil se protrpěti ke svým denním jistotám stejným podzemím noci a zoufalství jako veliký Vlám ve svých knihách Večery, Porážky, Černé pochodně, ve sbírkách básnických psaných na sklonku osmdesátých let minulého století. Nazval jsem ve své studii o Verhaerenovi některé z básní tam obsažených, tak „Nenasytně“, „Neblahá hodina“, „Zemřít“, „Mráz“ aj., zápisy krevního písaře vlastní mučené duše, zaznamenané v tmavých žalářních kobkách v přeletavém plápolu čmoudných smolnic. Téhož obrazu mohl bych užíti, abych vystihl heroickou

neústupnost myšlenkového sebetrýznění Sovova, který sám sebe vbíjel pro princip a zásadu neustále na zkušebný kříž rozporů a svárů vnitřních.

Oba básníci dospěli k tomuto sebetrýznění tím, že přímo a neúchylně sledovali logickou linii svého vývoje za láskou, pravdou, tvorbou; oba proto, že se musili ujistiti o skutečnosti a oprávněnosti vnějšího světa z hlubší pravdy vnitřní bolesti; oba si jej musili ospravedlniti ne jevově, nýbrž v jeho účelnosti.

Tato krásná heroická poctivost odměnila oba básníky tím, že jim dala vnitřní jistotu, o niž opřeni jako o Archimédův bod dovedli pozdvihnout na chvíli těžký, přetěžký svět a přiblížit jej o něco slunci lidství a lásky.

Ale jest také jakýsi rozdíl mezi nimi. Ve Verhaerenovi trpí hlavně jeho obraznost, která nenalézá, přechodně, v sobě sdostatek tvůrčí síly objektivační, a propadá proto halucinacím a fantómům; u Sovy v první řadě svědomí a mravní osobnost, která nenalézá dosti pevné půdy pod nohama, která se trýzní nedokonalostí společnosti lidské a jejího ustrojení a pak, určitěji ještě, pokleslostí současné společnosti národní.

Proto jest utrpení Verhaerenovo bližší šílenství, Sovovo sebevražednosti.

Ale oběma, jak Verhaerenovi, tak Sovovi, jde o to, vytvořiti ze svého já nadosobní orgán, kalený ve výhni největších muk, který by byl práv velikému všelidskému objektu i v jeho nejvyšších vzletech, nadějích a snahách, a tím také vlastnímu úkolu básnické tvorby, jenž jest: stvořiti mu podobenství z největší možné duševní vroucnosti.

2

Kniha Ještě jednou se vrátíme obsahuje ve své prvotní redakci z roku 1900 staré i nové, dovršené i počínající.

Cyklus stejného jména — který, rozšířený a doplněný jinými básněmi z oněch let, rozrostl se později v celou *knihu* téhož názvu a vyšel roku 1912 v konečné úpravě jako 7. svazek Sebraných spisů — vyvrcholuje v nejjemnějších a nejkouzelnějších útvarech dlouhé úsilí Sovovo o lyrický impresionism český, úsilí, jehož jednotlivé etapy nalezl jsi již v Květech intimních nálad i v Mém kraji. Zde teprve v řadě krajinomaleb, zvláštně sytých i vzdušných zároveň, rozvířených podivným vnitřním vlnobitím, plní se Amielův postulát krajiny jako stavu duše. Zřídka jen nalezneš zde malbu pro malbu, reprodukci pouze viděného; pravidlem básníkovy dojmy jsou nejen podloženy hlubokou stříbrnou melodií nitra, nýbrž v ní přímo přetaveny. Všude vybíhá, jakož jinak nemůže ani býti u básníka v pravém smyslu slova, impresionism Sovův v symbolism: vnější svět všude je vykládán duší, a to duší nad pomyšlení neklidnou, zmučenou, stále toužící. Řídká jest u Sovy plná harmonie, celé ponoření se v okamžik a vyžití jeho; ale pak vzniká něco, co se může postavit po bok Mörikovi. Tak taková „Samota“: „Les modře hučí s horských stěn... | A dolů pod horu | mír svítí sluncem napojen | a sálá až k obzoru... || Nad temnou sosnou ve výši | vesluje křídly pták... | Let jeho mé ucho neslyší, | jak mizí do oblak... || Kouř na obzoru tu a tam, | však obydlí nevidět... | Jsi na míle tu sám a sám, | pod sebou široký svět... || A ticho, jež svítí a rozvírá | své prostory nejzazší, | svým žárem se na tě opírá, | jak rámě ti nejdražší, || a přináší harmonický klid | na modrých vrcholech, | a počíná význam zjevení mít | i modlitby na tvých rtech...“ Jest v tomto svazku asi osm deset básní, které se mohou měřiti s nejsugestivnější poesií symbolismu francouzského, s Verlainem z Romancí beze slov nebo z Druhdy a nedávno, tak jest tu uskutečněno zhudebnění slova, přehodnocení jeho z těžkého nástroje popisného ve vyvolatele nejprchavějších a nejvíce odstíněných pocitů, vněmů, snů. Všude jest hledán a nalézán odstín, ne barva, jak to diktuje Verlainova Poetika, uvědomující si, že básnická pravda je v odstínu a polotónu. „*Car nous voulons la Nuance encore, | pas de Couleur, rien que la Nuance!*“

Novost a zárodečnost knihy Ještě jednou se vrátíme jest v cyklu „Údolí nového království“, východisku nové sociální

a humanitní větve poesie Sovovy. Jsou-li Vybouřené smutky útěkem na hory snu, do říše intelektualismu a aristokratismu, do ledového ovzduší purismu a odtažitosti, jest tento cyklus sestupu z nich nalezením člověka, jeho jedinečnosti, zvláštnosti a srostitosti. Neboť Sova neznal dosud člověka a jeho složité skutečnosti, jak byl cele zahleděn a zaposlouchán do své duše, sleduje upjatě její citlivkové reakce na vnější svět. A proto vrátiv se, nalézá člověka jiným, než jakým jej opustil: bezradným a bezpomocným, ale právě proto potřebným lásky a posily. Jeho návrat je vpravdě objev.

Proč se vrací do údolí? Básník vyznává se — nestydí se vyznati, a to je tak básnicky krásné —, že z jakési vlastní slabosti: zastesklo se mu prostě po lidech a lidství. V „Nových výpravách" čte se alespoň: „Nám scházela blízkost krve, jež hoří, plá láskou i děsem. | My nenašli náhrady za ni, kde ledovců mrtvo rostlo. | Nás volala zeleň jara: Je nutno se vrátit k zemi. || Kdo mimo svou duši hledá a mimo duše svých drahých, | ten nenajde nových světů... || Svět opouštět nemá práva, kdo hledá a kdo chce najít, | ni kdo chce být účasten Života velkého rozdílení. || Ne osamostatnit se v dálkách a na výších. Vrátit se z dálek | a vrátit se z výší zas k člověku, žití to příštího smysl. | Dát vše, co jsme nalezli, svítivé rozhledy nesmírných dálek..." Ze vstupní básně „Údolí nového království" vychází, že to byla láska k jeho Vysněné, jež jej vypudila z hor. Básník aspoň praví dosti určitě: „Z hor Snů já k zemi se vrátil a nemoh v své touze jinak | než zaklepat u jejích dveří." Ať tak, ať onak: vždycky jest to lidství básníkovo, potřeba lásky a družnosti, co vítězí nad abstrakcí. Tím a právě tím jest „Údolí nového království" vítězství *básníkovo*: zesílil tak, že netřeba se mu báti blízkosti a všednosti, které by zabily básnílka, jemuž poesie není bez výjimek a zvláštností, fantómů, romantických dálav a ostatních romantických rekvisit. Sovova poesie se odsubjektivňuje a blíží se objektivnosti; z homofonní stává se zvolna polyfonní. „Údolím nového království" nastupuje cestu za tím cílem; a v tom je jeho význam a krása.

Umělecky byl umožněn tento vítězný obrat v tvorbě Sovově jeho nejhlubším ponorem do utrpení a muk nitra, jak jsem jej vypsal na konci předešlé kapitoly. Až když byl prošel všemi závity tohoto vnitřního pekla, až když byl — mluveno řečí Dantovou — sestoupil do středu glóbu, v němž zamrzlý ve věčném ledu trčí Satan, mohl vystoupiti znova na povrch země a znova spatřiti hvězdy. Teprve nyní bude možna básnická objektivace a Sova blíží se jí záhy několikerou cestou.

Chceš-li umělecky kategorisovat „Údolí nového království", nemůžeš to učiniti jinak, než že je označíš jako *heroickou idylu*. Po mučivých dramatech nitra, po strašných bojích s ledovými příšerami a fantómy mozku i srdce, po sarkasmech, které tuhly na rtech, mohl býti teprve získán nový smysl pro hroudu, nový cit lidské družnosti, nová láska a nový soucit, nová důvěra v sílu a propagaci myšlenky. „Hle, bude již ráno, děl jsem, a stezky se budou rdíti, | my půjdeme spolu vstříc slunci, jež vychází bledé zvolna, | tam v branách Veleměst potkáme řady nejchudších žebráků, | my obdarujem je prvním penízem z Nového Království. || Na něm nebudou raženy hlavy imperátorů, | jen symboly horoucí lásky všech světů a nových lidí, | je miliony již tuší na dně svých zavřených srdcí, | leč my je půjdeme učit, jak rozdávat sladké ty mince." Po hmotném násilí, po válkách a útiscích všeho druhu nastolena bude na trůn Duše, ale není to již anarchistickointelektualistická, aristokraticky výlučná duše z Vybouřených smutků, postavená v protiklad proti „luze", to jest proti člověku davovému. Tato duše je duše lásky ke každému a soucitu s každým. A co rozvíjí Sova v básni „Když vládla duše", jest socialistická utopie, idyla nového zlatého věku lidského. „Snad byli bídní, — leč ona včas přišla, by dlouho ještě | při přeslicích a písních, jež zvučely zasněnou jizbou, | by vzpomínali si dlouho, jak úsměvy její hřály..." „A zoufalé zadržela a visící nad propastí | včas našla a hasnoucí křísila, utiskovatelů zlobu | hned v zárodku stírala krví potřísněnými prsty". „... Nestála pod člověkem — a nestála nad člověkem, | leč hořela v něm a hořela stejně v člověku každém." V básni

„K novému člověčenství" sestupují propagátoři nového snu do středu lidstva a poslání jejich jest *ke všem*. Chtějí zbudovat Města v duši z nejlepších myšlenek géniů „a všem je otevřít, všecky brány a všecky síně | a všecky chrámy a všecky nejvyšší kopule | a všecky nejvyšší věže, kde možno rozmlouvat s Bohem | a nablízku jeho pochopit cenu člověčenství." Všecky hody přírody a kultury pro všecky a všem: tak zní nyní devisa Sovova. A hlavně: všem duchovního zasvěcení! Nijakého esoterismu! Nijakých tajných věd! Od příkře vylučujícího individualismu došel zde Sova k laskavému, všeobjímajícímu a všeodpouštějícímu náboženství humanity, podloženému naturalistickým a osvětovým optimismem protikřesťanským, jak jej ztělesnil básnicky skoro v téže době také Émile Verhaeren.

Svedeme-li myšlenku Sovovu v její prameny, nalezneme snadno ozvuky z různých socialistických primitivů, ale ovšem pro posuzování básníka jest to vedlejší; zde rozhoduje jediné vnitřní žár, který stavil v jednotu tyto různé myšlenkové prvky, a ten, není pochyby, je u Sovy veliký. V širých rytmech rozpětí v české poesii předtím velmi řídkého vytváří si tu Sova svůj optimistický mesianism, vše objímající a nic nevylučující, svůj chiliastický sen o příští duchové říše, království božího na zemi, pojatého v zárodku snad podle evangelia, ale doplněného a opraveného podle ideálů renesančních, naturalisticky i vědecky moderních; a vytváří jej novým visionářským patosem, který nemá již zámlk, tvrdostí, příkrostí ani zlomkovitosti, jež karakterisuje Vybouřené smutky, nýbrž vylévá se širokou, místy až poněkud monotónní harmonií. Sova nalezl zde po prvé důstojný srovnalý objekt svému entusiasmu, tak dlouho zakřikovanému a dušenému právě proto, — že nebylo takové víry v předmět tak bezesporně závažný, přímo nadosobní; nalezl předmět hodný nového hymnického verbalismu, inspirace slovné co nejvášnivější, hlaholící jako polnice jarních větrů: neboť co může býti vyššího nad lásku všech ke všem a blaženství všech? I posměchu a ironii dostává se napříště z tohoto nového hlediska nového smyslu; nebudou již výlevem samotářského nebo samolibého otráveného jedince, jeho záležitostí soukromou, nýbrž nabudou důsažnosti a závažnosti jim předtím cizí. Budou nyní většinou kaleny a broušeny ve službách vyššího, lepšího lidství a budou většinou vrhány proti jeho ať skutečným, ať domnělým zhoubcům a škůdcům.

Pro nás, pozorovatele dnešních procesů básnických, je významné, že heroická idyla Sovova vykvetla na kolektivistické půdě, na víře v možnost kolektivistického, ano komunistického uspořádání společnosti. Sova jako by tu předjímal typický posun i postoj dnešních nejmladších básníků světových i domácích, kteří nám vytvářejí idylu z jiných předpokladů a jiným výrazem a stylem, ale přece idylu jako novou, pevnou, stylovou celu po churavě rozvrácených, subjektivisticky dramatisujících a zlomkovitě třeštících básních doby válečné a předválečné. I u Sovy jsou pro ni, jak jsem ukázal, tytéž podmínky.

Jiná cesta k objektivaci, která ležela před Sovou nyní, byla tvorba epická, veršem i prózou; ve verši tvorba baladová, v próze povídková a románová. Rychle za sebou vydává nyní Sova svůj svěží Ivův román a svou Baladu o jednom člověku a jeho radostech (r. 1903; nové vydání v Knize baladické, 9. svazek Sebraných spisů). Ivův román je zobjektivisování těch vnitřních disposic a nálad, které vrhl po prvé v próze na papír a karakteristicky nazval náš básník „Rozvířením samotářských strun". Jako Ronz v „Anně" i Ivo jest v podstatě člověk bojící se života a maskující tuto bázeň lyrismem nebo ironií a sarkasmem. Ivo, nedružný samotář, starý student, pokouší se milovati, doplniti se drahou bytostí, ale ztroskotá se o neschopnost vžíti se, vcítiti se, vplynouti v duši milované dívky a ujistiti se jí; je to člověk životní nejistoty, jakýsi Rudin nebo Oblomov přistřižený do užších, šosáčtějších rozměrů českých. Ale není možno si tajiti, že se vlastní objektivace epická nepodařila plně Sovovi ani v jeho pozdějších dvou rozměrných románech, ve Výpravách chudých (1903) a v Tómovi Bojarovi (1910); není v nich pravé epické polyfonie, kterou by si vytvářely hlavní figury svými vášněmi a vůlemi životnými. Výpravy chudých mají karakteris-

tický podtitul „Z kroniky *osamělého* studenta"; a opravdu, co postřehuje a vytváří si ze života Rudolf, není mnohem víc než jakési rozumové a citové nedorozumění: zase se jednou marně snaží snivec a samotář zasáhnouti do života svého i cizího činně a tvořivě. Tóma Bojar má široké sociální a politické pozadí venkovského života jihočeského; rek má své poslání, ale žel, mimo dramatickou souhru s ostatními osobami, které zase tu žijí, nedotýkajíce se sebe a nevplývajíce v sebe; a tak jsou katastrofy hlavních dvou figur, faráře Theodorika a Gity, přivoděny vnějškově. Zato se naleznou v užším rámci povídkovém zralá a dokonalá díla melancholicky nebo ironicky lyrického pojetí životního v dvojité sbírce krásné prózy O milkování, lásce a zradě; a veliké pohody vypravovatelské dostupuje starý dřevoryt plný archaického kouzla Pankrác Budecius, kantor z roku 1916; ne neprávem byl kladen vedle Mörikovy Mozartovy cesty do Prahy. Zde ovšem i časový odstup usnadnil básníkovi pravou epickou objektivitu.

Nyní, kdy získal Sova v „Údolích nového království" přímý, mužně jasný vztah k životní celkovosti lidské, mohl se odvážiti na tak rozměrnou skladbu epicky alegorickou, jakou je Balada o jednom člověku a jeho radostech z roku 1903. Tato balada jest ve svém jádře odmítnutí typu „pána", člověka nitrem zprahlého, romanticky zbytečného, který nenašel smyslu životného, poněvadž nevypracoval v sobě sebekázní velikého umění radovati se, rozuměj: splývati entusiasticky s životem zdánlivě malým a všedním; tento člověk nemá dosti vnitřní tvárnosti, aby mohl „započít nový život", aby se „mohl přeroditi", když starý je dožit bezradostně a pustě. Figura „pánova" jest bezesporně velmi ostrá a důmyslná kritika romantismu po vzoru ruském nebo ve smyslu Ibsenova Peera Gynta; kritika, jíž by nebyl schopen Sova ještě před několika roky. Přes to, že má tato báseň intonaci opravdu baladickou, nenazval bych ji baladou; vadí mně v tom alegorický rys celkového dějového pojetí. Jen šašek, ztělesněnec životní ironie, má opravdový démonický spár, který se zatíná do mozku i do srdce.

Báseň o jednom člověku a jeho radostech není ani první ani poslední balada Sovova. Již v Květech intimních nálad nalezneš cyklus básní, nadepsaný „Balady duše"; je to však lyrika písňová nebo meditační, která nemá ani objektivistického prostředí, ani epické struktury. Po Baladě o jednom člověku a jeho radostech pokusí se pak Sova mnohokráte o baladový útvar, aby se v něm dotvořil posléze několika významných a zralých děl. Nebyla to jistě marota a nejméně již byla to nějaká snaha vyplniti mezeru v moderní české poesii a stvořiti něco, co by se dalo nazvati baladou ve smyslu školských poetik, co pudilo Sovu na tuto dráhu. Byla to naopak hluboká umělecká touha dotvořiti se útvarů objektivistických, která v Sovovi přirozeně po jeho vnitřním převratu vyvstala a nedala se již umlčeti.

I po této stránce nalezneš v Sovovi obdobu s dnešní nejmladší poválečnou poesií českou, která také ve Wolkerovi se dotvořila několika kouzelně krásných balad, a dotvořila se jich proto, poněvadž její vývojový rytmus kolektivistický vedl k těmto útvarům poesie odosobené od zážitků sentimentálních a vkořeňující se do zážitků společensky hromadných. Není objektivistické poesie ovšem tam, kde by ji kdo chtěl míti; není jí zejména tam, kde není mýtů jako její živné půdy. Tento mýtus nalezl Wolker v současné kolektivitě, jak pro ni zostřila smysl léta poválečná; za Sovy, bohužel, tohoto kolektivného mýtu ještě nebylo, a tak musil se upínati k starému mýtu, který v jeho době byl již odumřelý: k mýtu přírodně romantickému, jak jej známe z balad Bürgerových a Goethových nebo z balad Čelakovského a Erbenových. Ale ovšem: Sova cítí sám tento mýtus jako cosi anachronistického a dává na příklad svou jinak velmi krásnou baladu „Můru" vypravovati jako „historku z dob, kdy v mnohý div | svět věřil kdysi, pověrčiv"; a víc: občas se snaží nalézti pro své balady motiv sociální nebo historickopolitický, neboť cítí potřebu uniknouti konvencím romantismu přírodního...

A hlubší důsažnosti a objektivnosti nabývá nyní, po Sovově

obratu a zesílení básnickém, i jeho kritika národně společenská, která zejména v paralipomenech k Vybouřeným smutkům působila nejednou dojmem neurastenickým. Nyní, roku 1905, píše Sova mohutné Tři zpěvy dnešků i zítřků, v nichž z hlediska civilisační západní Evropy účtuje s tehdejší českou malostí, zaostalostí, zápecnictvím a baráčnictvím a vytváří v sobě zároveň básnický orgán pro krásu moderních rušných průmyslových a technických skutečností. Jsou-li první dva zpěvy, „Augiášův chlév" a „Kolovrátkář", satirické invektivy na domácí bídu politickou a národohospodářskou, třetí, „Píseň Prvního května", jest v alegorickém rámci mohutná vise moderní civilisační krásy, hodná Walta Whitmana nebo Verhaerena. Podivno: tento básník, který byl donedávna lidem romantickou mimosou, vnáší první do české poesie smysl moderní strojové a průmyslové krásy, pochopení otázek národohospodářských a světově obchodních, pojetí mnohotvárné síly vesmírné! Cizincem, synem ruchu a odvahy, vracejícím se s bohatými zkušenostmi světovými po dlouhé době do rodného města, aby zde otvíral, ovšem marně, lidem oči na světové skutečnosti a učil je odvaze spolupráce se světem a soutěže s ním, mluví sám básník, který nedávno setřásl se sebe všecku oněginovštinu, oblomovštinu i nielslyhneovštinu. „Chci divokou silou obrovská popohnat kola | a párou pobídnout písty, chci výskati slyšet ventily, | by rozveselily smutek mrtvého hnití | ... Chci peněžní obrat. Chci veselé obchodování, | chci s cizinou rovnost a poptávku po svojí práci ... | Chci, abyste přilnuli záhy k železným obrům budoucna, | chci, abyste naslouchali té výmluvné hučící mušli, | jíž cizina zpívá a miliony všech národů mluví..." Ejhle Sovu básníka nové civilisační krásy světové, předchůdce a Jana Křtitele české poesie civilní!

Dobrodružství odvahy, obsahující básně z let 1904 až 1906, souvisí geneticky s „Údolím nového království"; totéž pojetí života, přeložené tam do idyly, promítá se zde do výboje a boje. Táž visionářská symbolika, totéž vědomí přechodnosti doby, těhotné novými útvary politickými i sociálními, týž zjitřený, zvichřelý patos, týž hymnicky rozvlněný, širokodechý verš, volně rytmovaný, totéž poslání génia, totéž dílo lásky pro všecky. Všude jest zdůrazňována nutnost odpoutati se od starých forem, jíti proti staré moudrosti, opovrhnouti tradicí. Básník ztotožňuje se se svou generací, generací let devadesátých, když zpívá o jejím dobyvatelském úsilí a poslání, zaplaceném osobním štěstím: „My odcházejíce jsme vzbouzeli ulice hořkou písní. || A nikdo se nepřišel loučit. A nikdo nám nepožehnal... | A nikdo nás nepolíbil ni netisknul horečné ruce. | Nám smáli se rodní bratři i otcové zamlklí, trpcí | ... Po krčmách a po chrámech, po dílnách, po tržištích, všude | nás vláčeli dlouho v kletbách i modlitbách, v pomluvách krutých, | pak jména naše biřici vyvěšovali v branách | co škůdce vlastí a národů, církví i dědičných králů..." Je karakteristické pro Sovu, že vzpoura mladých proti starým řádům jest konec konců motivována nábožensky, hledáním nového boha, boha pojímaného monisticky. „Jdem... Nového boha znát chceme, | jenž právě narozen... | Má v očích vod krásu i země | a je tak čistý jak sen. | A roste jak naivní dítě, | pln žvatlání ptáků a trav. | Jdem... Zabouří životem skrytě | a odvahou zrozených hlav." Jinde, v „Náboženství zítřka", napovídá básník, že tímto náboženstvím budoucnosti bude náboženství humanity; ono učí, „že lidstvo se neléčí krví, že božstvo zvuk prázdný je"; jím „spojí se propasti úže, | jím otrok se naučí, jak okovy rozbije | a žena jak oddaně přilne k zvolněným pažím muže..." Obrazy velkoměstské bídy a zvrhlosti, na nichž se jitří básníkův nenávistný hněv na staré řády a jimiž se živí jeho vykupitelské sny, jsou tentokrát zvláště hluboce ryté uchvátanou jehlou jakoby drásavou nebo bouřící se. Tak na příklad v „Koutě města", který jest do jakési míry pendantem k „Modernímu Betlému" z Vybouřených smutků. „Na dlažbě v špinavých ulicích města, | ghettu jež podobno, prohnívá léto... | Zápach zelenin i růží, zápach nuzných příbytků, | těl nečistých krasavic, churavých psů, | zápach podzemních krámečků řemesel smutných | za okny zprohýbanými nehybně stlívá..." „A stroje řinčí v podsklepí, | lisy naří-

kají, překřikujíce dávné modlitebny... | Černé ruce vyhrnuté až k ramenům | přehodnocují prodajnou hmotu: | cín, železo, zlato, hořící kameny | pod hladkým, syčícím brusem, | sklo, bílé dřevo, pestré látky, tuhnoucí sádru..." „...A řezavých pilin zvukem | a nehotových nástrojů akordem | procházíš v davu, | co zápachy laků nových stavenišť, | zaprášeného pečiva, páchnoucích ryb | překřikují smrduté stoky..." Znám jediného mistra, který tehdy v Evropě dovedl podobně silně, s takovou naléhavostí obraznosti a s takovou sytostí koloritu vyvolati obrazy i látkově blízké velkoměstskému koutu Sovovu: Emila Verhaerena. Ale slovanské jest, jak se u Sovy často a právě v asociaci velkoměstského chátrání a zpuštění mravního zjevuje vykupitelský fantóm Kristův; slovanské nebo... rembrandtovské, jak chcete... „Kristus jde nebezpečný, | Kristus jde paradoxní, | zachránit přichází Kristus | znehodnocené..."

Utrpení ženy mužem i utrpení, jež ona působí muži, tato záhada, která vrhala svůj mučivý stín již do Vybouřených smutků i do „Údolí nového království", znepokojuje i nyní Sovu. Dvě významné básně, „Protest ženy" a „Vise", věnovány jsou utrpení ženy, působenému jí surovým egoismem mužovým, který z ní činí jen spoluvinici všech svých úzkostí a ubohostí. Jak zapomenout chóru zmučených žen, rozsedlých po tisících v kruhu: „Ta světice jedna, ta matka vlídná, | ta nevěstka pokleslá, nestoudná, bídná, | ta rozkvétající, ta vášněmi bledá, | ta dítě jež zrakem v oblacích hledá... | Ta strávena prací a lůžek hrůzou, | kde pomřeli drazí, ta vyrostlá s lůzou | za ploty, kde žebráci k loupeži zvali | a před vraždou zbožně se křižovali..."? Jak té litanie hříchů, jichž se dopouští muž na ženě? „To vzkřiknout do polí, kde pracovnice táhly | jak smutná zvířata pluh s kravou bučící, | to vzkřiknout do nocí, kdy rozpuklé rty práhly | a prostitutek hlas se třásl ulicí. || To vzkřiknout v orgie, jež najdou muži v bolu, | když v krčmách svědomí popěvkem zpytují." „To vzkřiknout do moří, kde houpají se lodi | pod šedě ocelovým nebem, když se dní, | když plavci opouští ty ženy, které rodí, | jež pud jich zkojily před plavbou

poslední..." „To říci bídným těm, jež právě porodily | s mučednic úsměvem na polomrtvých rtech."

Je tu dále báseň protimilitaristická i protidynastická, a jiné, zejména „Epilog z roku 1905", napovídají, že vysoko tehdy vzkypělá vlna revolučního terorismu ruského živila a vzdouvala útočnost těchto básní, které ve svých vrcholcích jsou vesměs křtěny křtem ohně a velkodušnosti vlastní jen mládeži. Zákon, kterým žije toto mládí a jejž vdechuje každým svým dechem, vyslovil Sova v zhuštěné strofě: „Co dostupno, neláká nás. | Jen překonáváním rostem. | Je tolik tragické krásy | v tom příkazu mládí prostém."

Po těchto knihách symboliky sociální, v nichž se dostává ke slovu rozum budující i doufající a věřící většinou, po těchto knihách skoro programových ve svých visích nových sociálních i politických forem překvapuje nemálo následující svazek, Lyrika lásky a života z roku 1907 (nyní 1. svazek Díla Antonína Sovy). Život jest nedopočitatelný, nezměřitelný, nezbadatelný, jako by pravila tato kniha; nepřiblížíš se mu logikou, uniká každé racionalisaci! Z čeho vyvřelo toto nové poznání básnické? Patrně z básníkových zkušeností a zážitků. Empirie životná přistoupila k básníkovi a ukázala se mocností rozmarně ukrutnou. A umělecký výsledek tohoto dějství životního? Nová forma, nový styl, nový výraz Sovův, nová nápověď, nové šero a přítmí, nová jedinečnost, nová písňovost, nová zámlka, nová sevřená a zhuštěná melodie... Je v Lyrice lásky a života leccos, co sbližuje tuto knihu s počátky básníkovými, ale je to nyní tragicky podloženo a prohloubeno; je leccos, co opakuje některý motiv předchozí, ale zároveň ponořuje jej do nového ovzduší básníkovy dumy, podkládá novým melodickým a harmonickým doprovodem.

Jest těžko opsati tento nový lyrický svět Sovův, ještě tíže rozbírati jej. Celou knihou jako bolestně živý nerv prostupují erotické zážitky autorovy, a vesměs skoro mučivé, hořké, bolestné. Básník nepíše konfesí; hoře jeho nevylévá se jako u Musseta širokou improvisací propukající v štkání, vzlyky,

kletby. Sova jest příliš distingovaný a také příliš opravdový a kritický na takovou romantickou příkrost: ví, že není v životě viny jednostranné. Zahaluje všecko do symbolů, narážek, snů; polo objektivisuje v baladách, v romancích, krajinomalbách. Z této metody jest patrna mravní noblesa těchto básní, za niž nemůžeme býti básníku dosti vděčni, za niž nemůžeme ho dosti ctíti. Není tu urážek, kleteb, záští, mstivosti; naopak, většinou snaha pochopiti. Náhlé katastrofy objevují samo jádro povahy člověkovy; Sova vyšel ze svojí čistý: nebylo v něm rmutu, nebylo kalu, který by byla mohla vynésti na povrch.

Sovovi nedopřál osud možností pro žeň milostné pohody erotické a manželské, jak jí sklidil v pozdním věku svého života v Jasných hodinách a v Odpoledních hodinách Émile Verhaeren. Ale přečti si první sloku z „Podzimu": „Je teskně mi, noc bdí kdes | jak cizí zrak, jenž něco ví... | Jak sahal by mi k duši les, | podzimní, smutný, sosnový, | ztracená ves." A vidíš ihned: intonací, ovzduším mravním, výrazem, stylem Richard Dehmel! Ano, zde po prvé narážíme na tohoto nejvýznamnějšího moderního lyrika předválečného Německa; zde po prvé jsme nuceni postaviti oba básníky vedle sebe, ne abychom je měřili a vážili, nýbrž abychom se poučili z nich o tom nadosobním, co je váže a spojuje a co dává i pohled do doby a jejích mravních i společenských krizí. Dehmel má řadu básní mučivé atmosféry, k zalknutí horké a dusné, jak bývá před bouří, kdy není možno se dohovořiti, kdy každé pronesené slovo nabývá jakéhosi jiného, zvráceného smyslu: jsou to básně, které vznikly, když se rozcházel se svou první ženou. V tomto svazku Sovově nalezneš k nim pendantů. Kdo zná smysl vracejícího se refrénu a jeho příznačné obměny u Dehmela, pochopí, jak blízek mu musil býti Sova, když psal na příklad závěr „Písně o dobrodružném srdci": „Převěje hudba. — A zas nic. — | Zlozvuk na ztrhané struně. | Luna naslouchá do dálky sníc. | — Něco stalo se luně? — || Kraj mlčí, les mlčí bělejší, | bez křiku, bez lidského hlesu. — | A nikde podušky teplejší. | — Něco se stalo lesu? — || A závěje vrství se, fičí sníh: | Kam srdce jen odvahu dalo? | A krvavé stopy, hle, v závějích. | — Něco se srdci stalo? —"

Jsou ovšem podstatné rozdíly mezi Dehmelem a Sovou. Erotika má u Dehmela význam ústřední, jest sama cesta a metoda jeho růstu i poznávacího i mravního; má dosah kosmický. U Sovy tohoto ústředního smyslu nemá, nemá také dehmelovské živelnosti a pudovosti. Sova jest typ spíše bratrský než milenecký, spíše sociálně než eroticky milující. Ale přesto sbližuje oba básníky v této době erotické krize Sovovy táž tvrdá vůle k pravdě a k utrpení, vědomí, že děj, který sehrávají, má jiný, vyšší dosah než jen osobní a soukromý; vnitřní jistota, že prožívají úděl všelidský a vytvářejí jeho novou formu. To jest ono společné hlubší duchové médium, které váže erotickou poesii obou a nadává ji smyslem typickým pro dobu, v níž vznikla.

V tom jest hledati i příčinu *uměleckého* zesílení Sovova v této sbírce. Málokdy dostoupil posud Sova té umělecké jasnosti i té životné jadrnosti jako v některých číslech Lyriky lásky a života. Chceš-li nabýti o tom jistoty, přečti si třeba „Pohrdání". „Výčitku nechci z očí tvojich číst. | Dnes podzim v uschlých stromech zahořel. | Jak mlčí zdvořilá tvá nenávist, | jak mlčí. — Snad jsem jednou mnoho chtěl, | však vzíti neuměl. || Kdys louky kvetly zlatem vlasů tvých, | tvých očí modrem, rukou bělostí, | tvých kroků měkkostí, | mech váben tajil žlutých listí smích, | tůň černá houpala tvůj obraz v paprscích. || Byl zázrak, není... Rozklad, zhouba let. | Však umíš dosud plnit dávný slib | než smrt a život líp: | pohrdou takou ničí neplá ret | a z očí trpčí smích já nevyčet." Tato pregnantnost a vyhrocená určitost výrazu jest novum v poesii Sovově. A působí to dojmem, jako by si ji vynutil sám život svým tvrdým, bolestným rydlem, kterým přeoral lán básníkův. Sova, který se rozléval nedávno ještě do šířek někdy až mnohomluvných, dovede se nyní sevřít do stručnosti, skrojit do tvrdé hrany, býti úsečný, brachylogický. Jsou verše v něm, které řežou jako chirurgův nůž. „A přešly dny a nebezpečí. | Dnes lhostejně kol můžem jít. | Jak umí mlčet mstivou řečí, | jak vyzývavým štěstím žít."

Také příroda jest nyní u Sovy přehodnocena. Viděna jsouc většinou přísně, získává jakéhosi monumentálního rysu. Nejednou jest tolik jako okno do věčnosti; dostává se jí nyní hlubšího smyslu jakéhosi duchového dalekozorného rozstupu do dálek, jak bývá na podzim. Linie vystoupila do popředí, barva ustoupila a často pohasla. Není náhodou, že potká-li básník někoho v takovéto krajině, jest to Smrt, jako v překrásných „Hlubokých samotách". Básník zhnusený životem, jeho lží a klamem utíká se do rybářské chatrče kdesi v blatech, mezi nekonečnými vodami. „Ta chatrč utisknuta k prorvám skal. / Nikdo ji neznal, nikdo nehledal. | Z ní rašelinišť smutnou rovinou | do věčnosti zřít každou hodinou..." „Zde bezpečný jsem sám a sám a sám, | nikoho v světě tady nepotkám... | zarudlá ticha zhaslá nebesy | a vlastních kroků zvuk mne neděsí. || Jíkají ptáci. Tisy na stráni | své tmavé, smutné šepcí pokání. | Nekončí obzor, kam zrak pohlédne, | ni vody, vody, vody bezedné. || Smrt cestou potkám-li, my navzájem | se moudře pozdravíme, po svých jdem. | Zřím v dálky. Živé kouzla pozbylo.| Co mrtvým bývalo mi, ožilo." Ani není náhodné, že se zde v závěru básně přihlašuje, pokud vím po prvé u Sovy, názvuk na Goetha...

V tom je význam této knihy pro básnický výraz Sovův: význam korektivu i podkladu pro tvorbu další. Život svou bolestí odvrací nyní Sovu od visí příliš odtažitých, od utopií příliš harmonicky sladěných, příliš parnatých a neurčitých v obrysech, a vrací jej konkrétnosti. A proto bude konkrétnější a teplejší, dnešku a zemi bližší, i sociální poesie příštího období básníkova.

3

Když byl vyzpíval mámivou kantilénou houslovou své osobní hoře a rozčarování v Lyrice lásky a života, obrací se Sova v následující knize, v Zápasech a osudech, vydaných roku 1910, avšak obsahujících verše z let 1907 až 1909, většinou k bojům a utrpením hromadným: národním, sociálním a lidským; ale

i tam, kde se obírá svým já, rozšiřuje je v osobnost. Kontrapunktickým tématem, které prostupuje skrytě celou knihu Sovovu, jest jeho mužné přesvědčení povýtce mravní, že osudu jest třeba dorůst, že osud je nutno přerůst, že radost jest něco, co nepadá nikomu darem do klína, nýbrž chce a musí býti získáno zápasem a napětím celé bytosti. Jak tu nevzpomenout zase Richarda Dehmela, jeho „*der Mensch, der dem Schicksal gewachsen ist*"?

Neproniká ovšem všude ještě tato životní víra s žádoucí jasností a rozhodností; jinde jako by nebyla básnicky zmožena a roztavena v zpěvný kov bez šlaků..., ale prosvítá z nejlepších čísel knihy dosti určitě.

Hromadně jest pojata nejprve úvodní báseň „Praha" jako soubor statků, které si předávají dědictvím pokolení po pokoleních; námět Prahy jako tvořivého mozku národního celku, který pokoušel Sovu několikráte předtím, přiblížil se tu značně své konečné formaci. „Rapsodie o lípě", objímající půl tisíciletí národního vývoje, jest nesena stejnou hromadnou důvěrou. Sociální věrou neméně rozhodnou dýší „Ahasver revoluce" i „Zjevení", jakýsi děsivý fantóm mstitele, který polapí uhlobarona „...u hostiny, když šampaňským vlažil si hrdlo | a ústřice jedl a miliony své přepočítával, | by půjčil je na výzbroj těm, kdož víc mu nabízeli..." a vrhne jej na pospas rozzuřeným davům. „Dělníkova rodina" týčí před tebou českého dělníka, statečně odmítajícího pokušení, aby nechal si odnárodniti své děti. Ale dělník ten není individuum; jest typ; karakteristicky praví básník, že to, co odpovídá pánovi vyhrožujícímu, je „hlas ze šachet".

Řada motivů erotických a manželských nemá dosti jednotící linie, aby byl možný o nich soud všeobecný. Zato tam, kde mluví Sova za sebe, dostupuje velkého usmíření: proměnil se z trpící osoby v osobnost odsobečtěnou, která chce znáti jen veliké vesmírné zákony a dobrovolně se jim poddávati. „Klid ve mně povýšený, hrdý, suverénní, | však lehčí, že je opřen věčnou o stěžej | vesmíru, ani kapky rmutu dneska není | v mém srdci, zmatky,

beznaděj..." V „Rozmluvě s nocí" mluví již básník, který vyrostl nad své osobní utrpení. „Pozdravuj," praví jí, „toužící duše celého širého světa, | zamilované ve vše, co dojímá víc než láska | k jednomu tvoru, co mluví mnohohlasým sborem | světel a očí, hlasů a zpěvů, temnot a stínů, | rovin a kopců, krajů a zemí, neznámých světů..." A souhlasně s tím v „Legendě o člověku" člověk, který vyrostl z kostí mstitelů, vzdává se naposledy svého krvavého poslání: „Leč slyše ptáky nad svou hlavou pět, | staleté stromy šumět, zapomněl | se mstíti za vše mrtvé. Radost měl | z toho, co živo..." „Tak učil se svou láskou radostnou | žít sobě a ne přešlých věků mstám..." Což jest pamětihodný protest proti všemu lžiheroismu, proti každé romantické póze a propaguje rozumně realism štěstí; tím stává se tato báseň, třebas nebyla jinak umělecké arcidílo, významným dokumentem literárním i kulturním. Monumentálnější a umělecky vyšší jest vitalistická legenda, v niž přebásnil Sova ráj a vyhnání z něho v církevním podání, „Ranní modlitba Adama a Evy, starců", tentokrát zase idyla heroická, ale dosahu širšího, než byly jeho idyly předešlé. „Díky, ó díky za vnuků krásnější úsměv, | u našich nohou když sedá jich štěstí... | Za pohled zvířat plaše se zastavujících, | za jejich přítulnost věrnou... | Za pramen studený, jenž se nám vrhá k nohám | z hloubky mlčící země... | Za trávník zelený, na nějž stín si lehá | prochladlou vůní... | Za lesů černých hukot, pozdravující dálky | širého světa..." Strom vědění dobrého a zlého, strom zkoušky, strom osudný jest proměněn v podání Sovově v „strom života", který stvořil bůh, „by netrestal jím, však chválu | by sobě sám věčně si zpíval..." Sama sebe, životní osud díla svého symbolisuje Sova v závěrečné básni jako vinici na podzim těsně před vinobraním: „...milenci přijdou, roznesou, | co zrálo za sluncí tvém na Předhoří, | a pomilují se, své sémě roznesou | po celém světě, jež tvým vínem vzhoří"... symbol šťastné názornosti pro básníka, jenž touží vplynouti v hromadnost.

Žně, podávající básně z let 1912 až 1913, jsou ještě blíže této nové konkrétnosti, novému, družnému a hromadnému pojetí

života. Básník jako by se tu octnul na prahu nového světa; cítí obrodu celé své bytosti, která vře, pryská a šumí kyslíkovými bublinami radosti. Samy smysly básníkovy jsou obrozeny, reagují na vnější svět s novou a přesnější jemností: nejlepší důkaz, že nejde o časovost a heslovost nebo programovost, nýbrž o nový děj tvořivosti básnické. „Já vmísil se v zástupy, cítil jsem s nimi, | žil s nimi, zrál činy jich úžasnými, | já miloval je a s nimi rost," vyznává radostně básník hned v básni úvodní. V „Rozhraní" stanul básník na předělu minulosti a budoucnosti. Jej láká svět nový, marně za ním volá svět dožilosti. „Již kráčím v nový svět, co minulé, vše mizí, | svah mlčí, mlčí hvozd a cesta zdá se cizí, | jen neúprosný směr mi do tmy pruhem svítí, | kde nových přátelství mám smlouvy uzavříti | a ty kde potkat mám, kdož budou spolukouti | svá díla na ohních, jež chvátám rozžehnouti..." Na této dráze posiluje jej nový duch světový, kterého zachytil Sova v podivně výmluvné siluetě: „...domova neměl, domovem byl mu kosmos celý, | on neměl krbu ni lože, však z jeho bytosti | vál výdech pasátů a v jeho vlasech chvěly | se hvězdy napadlé z propastné výsosti..." Vidí nyní svět okem zcela novým v nové jakési, hluboce pokojné a milostné kráse. Jedním z nejkrásnějších dokladů pro to je „Navečerní procházka po práci", jeden z vrcholů knihy. Svět je mu tu „obrovskou dílnou boží" a básník s rozkoší naslouchá jejímu ruchu: má pro něj nový smysl, nové orgány. „Je takový mír v prsou mých, | že vše mi zázrak je a div... || V úžasně novém přerodu | zrá boží svět, | o tolik zkušenější let, | co jiných pravd a zákonů | odnože rostou k jiným žním, | co s větší láskou, žhavěji | vždy bohatější úrodu | v klín trhají si sadaři, | co tisíc nových záhonů | osijí větrem pod jižním | v krásné a silné naději..." „Zřít všude světly domy plát | a fronty továren se stmít, | krajinou vlaků kouře vlát, | za loďmi šiky vln se stlát | a nad mosty a věžemi | jeřáby dohřímat | vítězícími písněmi | nad vodami a nad zemí." Všechna ta světla, všechen ten hluk je drahý básníku: zpívá se tu všude píseň energie lidské. „V tom usínavém rachotu | ó, tolik lidských životů | se ze tmy k světlu probíjí!" Tato nová,

dělná a sociální zbožnost nahrazuje nyní u Sovy starou mesianistickou pózu; netřeba hledat nového boha, vymýšlet nové náboženství... Bůh jest zde na zemi: v tvorbě, v práci člověkově... Tato nová životná zbožnost prostupuje již odtud svou sladkou laskavou moudrostí všecku příští poesii Sovovu a vtěluje se v poslední jeho knize ve vrcholnou báseň této koncepce: „Práce, modlitba rukou". „Přivítání města", jehož ráz je vystižen verši pozoruhodného kypivého výrazu, ústí se v touhu žíti s ním kolektivně v práci: „Od dneška dělník budeš, spjatý s osudem | všech těchto, drahý. Jdi a poslouchej | ruch ulic zdola, světnici své pozdrav dej, | po stříškách shlédni v hloub, radostí života se směj, | a usni tvrdě dnes, byť loži na chudém..."

Básník omlazený touto druhou skutečností, zmocněnější skutečností družnosti hromadné, nalézá znova sebe v sobě: to je druhý krásný důsledek Žní. Nalezl jakousi druhou nevinnost nejen smyslů, nýbrž i srdce a ducha; nalezl odvahu k sebelásce — prosté, nevinné, zákonné. To je vysloveno v krásném „Vladaři sobě". Když duch básníkův přestal být „flagelantem vzbouřeným", když „rod prométhejských kleteb doburácel", když „lidstvo ke mstám neprobouzel v noc ni v den" — rozuměj: když svlékl se sebe svou mesianistickou pózu —, cítí se bližší životu, bohu, věčnosti; oprostil se, „ztotožnil se a srostl s tvorstvem", vyplňuje svůj den prací „a ještě čas mu zbývá na píseň i dík". Stal se prostě „radostným rybářem" svých básnických snů, koná radostně a chutě své těžké řemeslo, aby usnul večer spánkem spravedlivých. Není a nechce býti již apoštolem, ba je mu lhostejno, nasytí-li svým lovem zástupy... „A na snu krásného ty mysle lov, | na vše, co hoří, kvete, tmí se, vynořuje | se před zrakem ti k žití, beze slov | položíš hlavu v ruce žilnaté, | zpit krásným zázrakem, jenž život sluje, | ne apoštol, však člověk sobě již, — | svým spánkem spravedlivým usneš, tíž a tíž..."

Významné a smyslu plné jest, že nyní hlásí se k básníku mladost svými nejčistšími vzpomínkami, zážitky a obrazy zcela konkrétními. Tak v „Ranním zpěvu o nejstarších vzpomínkách" vidí před sebou ženu vesnickou s „drsnou selskou něhou" a „starodávným mravem", jež jej zastavila v „lipové aleji", kde po prvé sám bloudil a zpíval píseň; vidí svou předrahou matku, „ramena v kvítkovém šátku", zpívající, „kdy zakvítal v chudobkách sad", „kdy altový její hlas | se něčím bolestným třás"; vidí otce, který jej vodí na daleké procházky a výhledy: „Přes vrcholky stromů když mne zdvih, | já z dálek a propastí hlubokých rýh | vsi sčítal a města..." Dětství vlastní i dětství dětí jeho vynucuje si nyní pozornosti básníkovy; není knihy Sovovy, v níž by bylo více ranních a jitřních dojmů, tuch, vzpomínek než v této sbírce. „Jsi kostelík, zapadlý v sněhy, | v němž o jitřní dětský chór zpívá," praví sám o sobě básník. Jak tu nevzpomenout na Jammese? A v „Ranním zpěvu Lásky": „Můj svět je mladý a můj bůh je štědrý | a čas můj jest jen věčné podjaří"... Básník se cítí dítětem milosti, vyvolencem štěstí. Čas je prý k němu milosrdný; vysílá prý k němu neustále „radostné šiky nových srdcí, duchů", jež on zlidšťuje svou písní. Tyto čisté ranní zážitky duše obrozené a úplně odsobečtělé slily se v báseň podivné výrazové hutnosti a síly, zvláštní vroucnosti a zbožnosti, která ti dává mysliti přímo na Goetha. V scenérii jarní rozkvetlé krajiny těsně u velkoměsta je zaplaven básník ráno duchovním štěstím, vědomím boží lásky. „Vše to přišlo z oněch světů | bez otázek, odpovědí | s chladem rána, s vůní květů..." „Hlubokým a tvůrčím klidem | duše v němém odevzdání | Bohu blíž je, tvorstvu, lidem." Spoutány jsou v básníku všecky temné dravé síly duše; divoké zlé pudy, zloba, nenávist. Tato blažená vykoupená chvíle jeho nitra náleží již zcela věčnosti. Nemůžeš necitovat. „Překonány leží ve mně | včerejších vojsk mrtvé šiky: | pudy, jež se draly temně, | zloby, brousivší své dýky. | Chci dnes čist jak paprsk pouhý | hořet mezi smrtelníky. | Věčným úsměvem své touhy... || Bolesti mé vykoupené | jako zkrotlé šelmy leží | u mých nohou... Nakupené | v okně tříště střech a věží | odhmotněných výší klenou | oblasti. A věčno střeží | chvíli žití pochopenou..." Básník sám mluví zde o odhmotněných výších. Je několik básní v této knize, které by bylo

možno takto karakterisovati, v první řadě „Blažené úsměvy mrtvých", v něž jako by bylo vepředeno něco z éterné něhy a čistoty novalisovské. Jiné básně obírají se záhadou života a smrti, vznikání a zanikání ze stanoviska blízkého monismu, tak zvláště „Slunce", „Ruka" a „Žnec, hospodář kosmu". „Všecko je nadzemskou milostí tvou | harmonickou jen jednotou," modlí se básník. „Všecko zrá, dozrá a vše je žití, | jdoucí k smrti v tvém žhnoucím snu..." Není propasti mezi životem a smrtí. Táž „Ruka" dala ti život, dá ti smrt; kdysi tě kolíbala a jednou tě rozdrtí „a jako rozmáčknutý hmyz vrátí tě kosmu". Tento zákon o jednotě života a smrti je vtělen v „Žence, hospodáře kosmu", který život kosí a zároveň rozsévá; jest neustálé vlnění ve vesmíru života a smrti, vzrůstu a zániku, setby a žatvy.

Ale toto monistické pojetí ustupuje v závěrečné „Modlitbě" pojetí novému, pojetí bližšímu celkové osnově Žní: Bohu osobnímu, Prozřetelnosti. Zde alespoň modlí se básník, aby prozřetelnost, již parafrázuje jako „milost božského zrání", ochránila zbylé plody na větvích jeho života, a víc: aby dílo jeho „přiblížila věčnu" a učinila z básníka „prostředníka hodného velké tvojí moci", aby proměnila jeho práci „v zbraň duší v jejím vrcholném rostu". Slovo a pojem milosti vrací se několikráte v této básni a ukazuje právě jako březinovská metoda obrazů a stylu této básně, že jest zde Sova blízek představě boha březinovské nebo — goethovské. Jisto jest, že Sova v tomto posledním období své tvorby přestává filosofovati o bohu a věcech náboženských, aby se vzdával oddaně a pokorně tomu, čemu můžeme po rodinovsku říci „boží dlaň". Povědomí o božském řádu a posledním harmonisačním principu všeho života lidského i dění vesmírného stává se mu šťastnou, oblažující *jistotou*: na jejím výsluní kvetou nyní a zrají jeho nejbohatší a nejsladší hrozny básnické.

Kniha baladická, vydaná roku 1915 a zahrnující výsledky uměleckého usilování Sovova v tomto směru, působí ovšem vedle nejzralejších čísel Žní dosti mdle a problematicky. Jest tu zajisté několik básní velmi zajímavých, ale necítíme za nimi

dosti nutnosti osobnostní ani básnické, jež by kázala básníku jíti právě tudy a ne jinudy. Vytvořiti nový typ baladické poesie se Sovovi nepodařilo, ne vinou osobní, nýbrž prostě proto, že nebyla k němu ještě doba zralá. A tak musíme se spokojiti buď nedosti přesvědčivými pokusy, v nichž básník toužil vymknouti se z konvenčních kolejí, nebo dokonalými díly staršího útvaru. Sem náleží „Můra" a „Balada o Andělce", již básník sám karakterisuje jako „opojnou nástrahu a útok puberty"; má nejvíce původnosti a síly v koncepci a neobyčejně šťastné jest zasazení její do vesnické svatby, hýřící barvami a bouřlivou selskou veselostí.

Zpěvy domova, vydané v prvních dnech svobody roku 1918, vznikly za války a jsou snad největší kořist české poesie z této pohnuté doby. Poesie tedy podkladem svým politicky příležitostná, poesie tvořená z časového rozjitření, které se jí toužilo vylíti... Čekal bys tedy deklamace, invektivy, zpěněný povrch rétorický. Nikoliv! Sova podal víc; sestoupil hloub: přiložil ucho k zemi mlčelivé a vyposlouchal z ní její němou odvěkou sílu; nechal roztěkati se své vnímavé citlivé oko po jejích plochách a svezl pak podivně rozjásanou radostnou úrodu konkrétního života, typického venkovského života v jeho zákonné střídě počasů i prací ročních. Nehorlí, nedeklamuje, nerozčiluje sebe ani jiné jevištní efekty; napájí konkrétnou krásou a tichou plností rodné země; uklidňuje a posiluje její odvěkou nepřebranou silou; pokud jsme s ní spojeni, pokud v ni věříme, nemůže se nám nic stát. V tom je lidská i básnická velikost této knihy.

Hned úvodní báseň „Zpěv domova" jest ne abstraktní posun a výkřik, nýbrž zcela konkrétní milenecké zadívání se na tvář rodné země; víc: utonutí v ní, v bohaté přemíře jejích kras. Básník bere na sebe nejrůznější podoby a tvary, aby plně vpil do sebe a zažil v sobě všecky výrazy i funkce své země. „Já starobylými | a zasmušilými věžemi ztracených měst se dívám | kams přes mlhavé lesy, jich opuštěnými doly, jich couky | k obloze zívám a komíny starých střech zakuřuji | starobné štíty a fresky i kašny, jež se drolí, | pak továren rozlehlými

bloky se v sousedství skrývám, | neb křičím též po rozmachu, až u zelené kdes louky | zas oddychuji a topolem ocitám se v poli. || Já Blaníkem promodrávám, | já promlouvám k množství Krakovcem, Kozím Hrádkem, já svahem | se k Lužnici řítím střemhlav, já vzdoruji Trocnovem, | zas Husincem věřím a v Táboře, nade vše drahém, | se lidem zas posiluji, jak božím nad slovem, | a za velkou minulost jeho mu aspoň dík vnuka vzdávám..."Pak nejsou planou frází závěrečné věty: „Jsem prostoupen domovem. jeho nářky a radostmi, | vším bývalým, přítomným, budoucím, jeho žádostmi. | Má úponka visí každá | národa na životu, každým otřesem | jsem otřesen do základů, s ním dýchám, s ním zajedno jsem." Viděl jsi právě, hmatal jsi právě skoro rukama, jak básník žije ve všech mízách, tvarech, vzpomínkách, útvarech i formách své rodné země! Jediná česká báseň může býti po bok postavena tomuto „Zpěvu domova": Theerovy „Mé Čechy". Sovova báseň má týž monumentálný výraz, ale žhavější víry, proudnější život lásky, horečnější její kroužení. Theer jest střízlivější, sušší, akademičtější, stále ve střehu; Sova vzdává se své lásce jako bouřnému živlu bez výhrady...

A všude táž plnost konkrétnosti a názornosti, důkaz, že máš před sebou dílo lásky a poesie, ne výrobek chladného umu. Vezmi si na příklad „Městečko". Celý jeho život, všecky jeho funkce, všecka řemesla, všecky živnosti, hmotný i mravní byt jeho obyvatelů vidíš před sebou vějířovitě rozestřený, plný sytých odlišných karakteristik. Nebo jak do detailů a přece ve své typické pravidelnosti a zákonnosti jest rozbírán před tebou život vesnice na podzim v „Černozemní síle". Básník ví i, že hospodář, který jde sčesávat jablka se štěpu, má „ptačí drobnou hlavu bezzubou"... Stejně bohatými, plnými postřehy jsou ztvárněny i jiné básně, ať je to „Odjezd vojáků", ať „Mládí Jana z Husince", ať exotický sen „Lodi", ať „Vesnický hřbitov". Jak celý život prostých sedláčků a chalupníků jest rozvinut v epický přímo vlys v této básni! „Sladké to ticho dneška i vzdálených věků | leží tu, leží zlehka na člověku. | Kolikrát se tu již obec sešla celá: | od starosty až po pastýře a do rebela, | od kněze s učitelem až do rváče hospodského, | od duše zakřiknuté až do hrdla tlampačského, | od víry duchařských, mlhavých visionů | k rozumářskému popření věčných hvězd, | od víry v život vezdejší bez klopot a shonu | do prokletí všeho, co bídou žije a jest, | od blahobytné zpupnosti něžných statkářských rodů | do bídy chalup a opilých krčem zkřivených schodů."

A polož vedle těchto básní hroudy a její vůně obrazy velkoměstských gehenn, takové „Bursy", takového „Předměstí" nebo historickou dnes již fresku „Zápas bohů" — evokaci takové síly a takového žáru, že stále musíš myslit na Verhaerena — a změřil jsi krásné rozpětí Sovova zraku. Není třeba, aby tě básník ujišťoval výslovně svým novým hromadným cítěním, jak činí v jedné básni — „Zapomenuv své radosti drobné i pýchy, | na větší myslím boží dar. | Ne již sám jíti, spokojen, tichý, | ale jít v řadách společných, | v obranných vlnách i útočných, | třeba vzadu a poslední" — několik básní zde *jsou* již opravdu útvary hromadné. A koncesí čtenáři jsou také závěrečné exhorty: „Věř, duše každá" a „Zpěv o hlasech z hrobů". Didaktika velmi ušlechtilá, ale přece didaktika. Sova je však z těch vzácných a šťastných, kteří dovedou tvořit z názoru a tvarem, a měl by to činiti vždycky.

Následující kniha Sovova z roku 1920 objímá dva cykly veršové: „Krvácející bratrství" a „Rozjímání ranní i večerní". Prvním z nich zaplatil Sova svou daň době; je to poesie politická, plná ušlechtilého rozhorlení, čestně míněná, ale často abstraktní až do alegoričnosti, často horlitelsky řečnická. Pravého Sovu nalezneš až v cyklu druhém, v cyklu lyriky důvěrné a meditativní: zde je komorní hudba Sovova, jak jsi ji poznal ve Žních a ve Zpěvech domova, jen přitlumenější a tesknější. „Mne pozvala noc, by pít mi dala | svůj elixír vonný z mlh mléčných rukou... | Mně podala noc, když ulice spala, | buď Bohu chvála, | svůj nápoj silný zas hledání mukou." Kdo dovede po Sovovi tuto lyriku melodickou jako stříbro, hutnou jako staré zaříkadlo, v níž jako by známé slovo nabývalo nového

smyslu a zraku a zíralo po prvé na tebe novým poznáním? Znova se vrací uzavřený písňový útvar a znovu nese temnou melancholickou rosu ve své koruně. „Já svého srdce všecky rozdal růže", básně nazvané „Písně", „Sloky" a jiné jsou skropeny osobním hořem básníkovým, znova se hlásícím o slovo.

Nový životný smysl propuká v básníkovi jako touha po obrodě a Sova píše pak takové vzácné verše: „Kdybych měl žíti znovu, stárnout bych chtěl tu v kraji | u řemesla, jež zpívá aspoň přírody řečí, | v kovárně u silnice, v mlýně, kde drkotají | podlahy třesoucí se života veselou křečí, | na poli chtěl bych kosit od rána k večeru s ženci. || V selské chalupě chtěl bych z jedné veliké mísy | jísti s čeledí po práci, mzdu svou brát zaslouženou, | a jak obrázek míti rád obličej ženský čísi, | roky ji znát, než bych věřil, že nejlepší je ženou | po Panně Marii hned a obraz že její je pravý. || Chtěl bych být stárnoucím chasníkem, ze dřeva krásné věci | drobné jenž krouží a barvami pestrými je zdobí"... Jaký bohatý, čistý vnitřní život, plný tvaru i pohybu, jest směstnán na úzkou plochu těchto veršů! Jak tu není mezer a děr, jak co verš, to nový postřeh a nejen postřeh zraku, nýbrž, dovoleno-li tak říci, i postřeh srdce. Obraznost srdce, nebo co by se dalo tak nazvat, nabývá nyní vrchu v tvůrčí metodě Sovově a vede. Jaké zázraky dovede tato obraznost sepříst, to poznáš nejlépe v básních toho rázu, jako je „Zkouška básníkovy duše" nebo apostrofa „Tys krásný a teplý měsíc září". Není možno čísti taková čísla bez hlubokého vzrušení. Jaká jemnost, jaká noblesa cítění je v nich! Básník, básník uzrálý, mistr svého umění, jest přesvědčen, že nedovede vystihnouti ještě všecko prchavé kouzlo přírody; i chce jíti znova do školy, učit se znova vnímat smysly, rozumět jimi, chápat... „Zhasíná jemnost, zeleň ubledá. | Unylý šepot mne dráždí. Chtěl bych rozumět všemu | pomíjejícímu a smrtelnému... | Ach, co to vzdychla pelem svým jehněda?" „Od rána do noci budu a musím bdít, | od slunce, měsíce, od hvězd, od stromů, zvířat se učit, | budu se radovat, více však trápit se, mučit, | abych moh jemně jak jaro svou zeleň povědít..." „Od rána do noci budu a musím jak učeň tu stát | na křižovatkách zvuků a v barevných spekter změnách, | vykoupat se v snu bílých pěnách | a tím vším vzkypět, hřát a zrát." A proč to všecko? Aby se uvedl v harmonii se zemí, aby naučil svou duši dýchat jako ona „věčnem, životem, záhrobím". Apostrofa září velebí nejprve teplý laskavý podzim přírodní. „Ne, nebyl již dávno za dnů tak slunný, v nocích tak krásný | rok tisíc devět set devatenáct. To rok je šťastný. | Vzduch zraje ovocnou vůní, i v sadech moh bys čísti, | jak světlé noci jsou kouzelné v opadalém listí." A hned přenáší se básník do svého sadu, do své vinice, je-li i zde týž štědrý podzim, táž hojná žeň. „Snad odvážím se a hrozen nabídnu těm, kdož věrni mi zbyli? | Neb raděj má shníti? Snad už jim nebude milý? | Snad nebude smutno, když shoří sám v sobě plamen bílý?" Rozumíš těmto úzkostlivě naléhavým otázkám básníkovým? Poznáváš již, kolik duševní noblesy se v nich tají?

„Básníkovo jaro"? Ano, tak čteš ne bez nedůvěry na titulním listě knížky z roku 1921 — ne bez nedůvěry pravím, vzpomeneš-li si, že je to kniha básníka nedaleko šedesátky. A přece je v právu básník a ne pochybovatel; a jest dobře, že Sova měl odvahu nadepsati takto knížku nových svých veršů. Kdyby nevěděl někdo, že tato sbírka je od básníka již letitého, neuhádl by toho: tolik vůně a rosy, tolik krásného očištěného života smyslového leží na těch verších. Karakteristické je nyní pro Sovu to, co jsem nazval obraznost srdce, a to, co bych rád nazval zbožnost zraku: dva orgány hlubšího života duševního, které přicházívají ke slovu, až když se vybouřily povrchové vrstvy básnické bytosti. Zvláštním způsobem dotýká se nyní básník věcí života i smrti: měkce, tiše, v bázni, aby s nich nesetřel nic z jejich krásného tajemství. Jako by se bál hlučnějšího slova, poněvadž nesoustřeďuje, nýbrž rozptyluje pozornost čtenářovu. Přečti si báseň „Kraji, jenž vždycky jiný byl". Je to zase rodný kraj, který si vyvolává Sova v mysli v nejrůznějším osvětlení citovém, v nejrůznějších situacích za míru i za války, kypící kvasem sil i vymořený hladem. Dříve než zemře, chce básník spatřiti

ještě jednou, naposledy, svůj kraj, ves v něm, „již nejraději jsem měl, | červen když zářil, hlas kukačky zněl". A nyní slyš: „Dlouho se zraku neobjevila, | ale již ve vzduchu ves má tu byla. | Od smrků vyhřátých prýštící silicí | ženy z luk uslyším, rubáš mi bílící, | z jejich žit zavoní chleba mi, | z potoka dýchne tůň rybami | a teď — docela v hlubině pod lesy | ves, jak když večer ji smutkem ověsí... | Takto ji uzřím: pochýlena | k zemi, jak padla by na kolena | v nesmírném zahloubání zbožnosti, | jako do věčna, do nesmrtelné volnosti..." Přečti si několikrát tuto strofu a uvědom si, kolik je v ní soustředěno výrazové síly a nad ni víc ještě milostného štěstí zraku i srdce. A jaká monumentálnost v posledním obraze; a nadto ještě: jaká křídla osvobozené duše! Není třeba zapírati si, že tu jsou také slabší čísla; ale po takové básni, jako je tato, nebylo by správno jich omlouvati nebo ospravedlňovati.

Přitom nemysli si však, že básník zaujal k životu postoj pietistické fráze nebo mystické pózy. Nic mu není vzdálenější. Je rozkošný ve své kuráži, když si uvědomuje, že má před sebou ještě kus života s novými láskami, nenávistmi, boji. „Já na lávce na slunci," praví v básni „V horách", „pokorně sedím v sadu, | tak zbožný je tichý dech večerního chladu, | park stíny mění a skvrny světelné — | cos říká mi, ještě ‚ne'. | To slovo je zřetelné. | Já chystám se ještě na nová klání, | na lásky a nenávisti, tož nová milování, | a myslím na vše, co žitím se možná přežene." Představa smrti se ovšem často dostavuje, ale nemá pro básníka hrůzy; není v ní nic elegického, ani resignujícího, nic, co by mohlo kompromitovati vitalistické krédo básníkovo; i ji chce míti básník hymnou na život. „Co vzkřikneš v smrti chvílence? | V květ rozvijte se, pupence! | Vše, co se rodí, žije, jest, | bratrství musí z tebe kvést. | V zem dopadnuv o věčna mříž | ty jeho slávou zazvoníš." Zákon synovského poměru k bohu a bratrského ke všemu žijícímu je mu nyní ne teorematem, nýbrž pravdou celého života; a ne pravdou, nýbrž štěstím, které jej opíjí znova a znova v nových a nových obměnách. Je možno necitovati alespoň jednu, dvě z nich? „Zpíváš-li píseň života, v ní skrytou smrt mi pozdravuj, | a s tancem vzruchu, pohybu, chval hrobů klid, ó bratře můj, | v tom sladkém ránu po růžích se zvonů hudbou vzdálenou. || Vše souvisí, vše sbratřeno, jsem částí spících pod travou, | matčina srdce, otcova, zem polštář je mi pod hlavou, | mně slunce, měsíc životem i rubášovou halenou." A jinde: „Chci býti neuzavřen, neskončen, | být stále nad dílem, jít stále v dlouhé pouti. | A stále začínat jak noc a den. | Být vlnou na moři, a stále plouti, plouti..." Není tato živá činná touha pracovati a tvořiti neustále a stále znova a znova začínati lepší než sebekrásnější deklamace o nesmrtelnosti duše?

Stejné úrovně jsou Básně nesobeckého srdce z roku 1922, na ten čas poslední kniha Sovova. Vyznačuje ji táž horoucí vůle odstraňovati všecky přehrady a překážky lásky a bratrství mezi živými i mrtvými, táž touha sloužiti životu zcela konkrétná a to znamená nyní u básníka: sloužiti nejmenším a nejchudším. „Toužím, i s těmi bych žil, | bídou a strastí když pobledlí | s nedůvěrou kdo se ohlédli, | abych i ty svou nějakou službou obsloužil, | *která by beze slov | mluvila o bratrství | jako zvon, chléb, stisk ruky a radlice kov.*" Povšimněte si poslední věty: té nechuti ke slovu — to je protiromantické. Sova ví nyní, že i slova — a právě ona! — mohou a dovedou rozdělovati svět a lidi a týčiti mezi nimi zdi stejně vysoké a stejně silné, jako jsou zdi z cihel a kamene. Ráz jeho obraznosti slovné mění se podle toho v poslední době: bývala v knihách předchozích zhusta dýmná a požárná, působila často masou a kvantitou; nyní touží býti a bývá opravdu světelná a slunná, miluje slova vzdušná a lehká, vybírá slova střídmá a šedá; a odvažuje je často na velmi jemných vážkách. Tímto novým oproštěným slovem bývají pak vytvářeny básně, jež jsou z nejlepšího, co má moderní česká lyrika, na příklad taková „Práce, modlitba rukou". Továrna měla by býti, míní tu Sova, jako modlitebna, která svolává lidi k obřadu náboženskému; s očištěnou duší měl by tam vstupovati dělník, slunce a láska měly by ho vítati. „Pracovníků srdce jsou křehká. | Šetrně by se nakládati s nimi mělo, | aby to duše nebolelo."

Řady starců, mužů, hochů, matek i dívek vstupují do této modlitebny. „A teď všech, slyšte, modlitba začíná, | kol a člunků, v člověku Bůh ji řídí. | Je to modlitba rukou, těžká, přetěžká, | za blaženství a pokoj všech na světě lidí. | Továrna jako chrám bratrsky zvučí, | v ní se modlí | tisíce lidí rukama | pro život bližních, pro pohodlí, | aby tvůj stůl, tvá židle, tvé nádobí | dobrodinců řečí musilo rozmlouvat, | řečí těch, kdož se i ponížili, | abys měl svoje nejpotřebnější věci, | s kterými promlouvat musíš a jež jsou tvé lásky svědci, | aby i nejchudší aspoň s neděle | něco svého cítili na těle, košili pozorně tkanou a měkký šat, | a aby též mrtví, | kteří svou chválu nemohou již říci jim rtoma, | v rakvích z čerstvého dřeva dobré práce, | v rubáších jimi tkaných cítili se doma."

A přitom povšimněte si toho, co by se dalo nazvati malým zázrakem, kdyby to nebyl zázrak celý a veliký: toho množství teplé konkrétnosti, jež vyznačuje poslední básně Sovovy. Jsou napojeny a prostoupeny bohatstvím života, jeho jednotlivinami, jeho zcela určitými tvary a barvami, tvářemi i typy. V značné části básní Sovových z poslední doby nalezneš celý všední život lidský, život rodiny, lásky, práce, radosti i utrpení, život tovární, zemědělský, řemeslnický i obchodní, život městský, venkovský, všecko až do rituálních složek náboženských, zhuštěný a vztýčený v typických postojích i posunech, v celém pravidelném rytmickém kole časovém, jak se rozvíjí a proplétá v tanci hodin, dní, nocí, týdnů, měsíců i let. Tato konkrétná plnost a samozřejmá šťastná názornost, přesvědčující bez důkazů prostým svým jsoucnem, jest nejkrásnější žeň dlouhého básnického vývoje Sovova. A ona jest i onen zázrak, kterému jest možno se jen podivovati. Neboť jde o básníka, jenž jest již léta svou nemocí odloučen, takřka odkrojen od značné části životních projevů a výrazů; jde o básníka, který celé měsíce nevidí nic než čtyři stěny svého pokoje a výsek úzké a těsné velkoměstské ulice před jeho okny. Četl jsem, vzpomínám si, kdysi o nějakém velikém malíři, který, ochrnutý, neopouštěl své zcela chudé jizby, a přece maloval obrazy plné žáru, barvy, světla a životního pelu; měl za všecku inspiraci přírodní skutečnosti několik pestrých hedvábných hadříků zavěšených u stropu; a ty mu stačily: dovedly v něm rozechvíti a vybouřiti celé moře barevných zážitků a zkušeností... Případ Sovův jest podobný případu tohoto malíře. Dokazuje svým způsobem větu, která bývá jinak velmi často brána nadarmo a jíž bývá často zneužíváno: o vítězství ducha nad hmotou. A pravdu má přítel Toman, řekl-li, že tento krásný případ Sovův jest něco, o čem by se mělo vykládati na školách...

Sova vykonal svou tvorbou kus statečného díla celkového. Narodil se plachým a bázlivým před životem, mimosou, která jako by dovedla reagovati jen na popudy vnějškové bolestným stažením svých květů, jako někdo, jemuž, zdálo se, je souzeno, aby zvolna odumíral v osamocení a melancholii, ne-li přímo v misantropii. A dovedl intensitou svého vnitřního tepla zalidniti svou samotu, vytvořiti si družnost, dotvořiti se síly, a víc: lásky nejen k abstraktnímu lidství, nýbrž i ke skutečnému, určitému srostitému člověku své země a doby, svého kraje a okolí. Vyvedl sebe i nás, jeden z prvních, z české malosti, z českého zápecnictví a provincialismu a včlenil nás v širý radostný svět moderních skutečností; ale neutonul v tomto vnějším světě, neboť rovnováhu s ním držel v něm svět vnitřní. Sova je duch harmonický: dovedl smířiti svět síly se světem lásky.

Vykonal svým dílem u nás a pro nás totéž, co pro jiné větší národy vykonal Verhaeren nebo Dehmel. Rozložil romantism, zbavil sebe i nás jeho různých pověr a rekvisit, aby nás přiblížil žhavému srdci božímu: skutečnosti pročištěné a protříbené v ohni lásky. Rozbil mnoho konvenčních, pestře natřených bůžků časových, které nám zastíraly výhled na boha pravého. Tichá radostnost a jistota duše, laskavá životná zbožnost, která jest slovem pro velké oddání duše, vysvobozené z mnohé lži a mnohého klamu, ta rozkvetlá záře, která leží nad posledními nejlepšími básněmi Sovovými, jest výsledek tohoto tvořivého děje.

Jako Verhaeren úpěl i Sova hluboko a dlouho v žalářích solipsismu a romantismu, aby nalezl posléze jako on lék osobnímu hoři v objektivaci: ve vrůstu do velikých společenských celků, jejichž životem učil se žíti. V básnickou skutečnost a pravdu proměnil radu Verhaerenovu: „*Admirez l'homme et admirez la terre et vous vivrez ardents et clairs*". Jako Dehmel hledal novou radost, která by měla celou rozkoš svobody a přitom posvěcení zákona. Byl do značné míry improvisátor jako Dehmel a také občas didaktik jako on; ale v poslední době často tato didaktika zjihla v milostnou skutečnost básnickou, nalila se a rozkvetla v čistý názor a tvar. Co je život? ptal se jednou Dehmel. A odpověděl si: „*smáti se krvácejícími ranami*". I k této hrdé definici nalezly by se obdoby v díle Sovově.

Byl a bude dlouho ještě svému národu básníkem družné lásky, která není věru slabostí.

O nejmladší poesii české

Dvě přednášky a dvě stati